

Iwona Wilczek

SYMBOLIKA ZAŚLUBIN – CYKL FOTOGRAFICZNY INSPIROWANY OBRZĘDAMI I RYTUAŁAMI ZWIĄZANYMI Z ZAŚLUBINAMI ORAZ ZWYCZAJAMI OKOŁOŚLUBNYMI

Ślub to zjawisko niezwykle złożone, opisywane z wielu perspektyw, a w szczególności antropologicznej, społecznej, religioznawczej, prawniczej, etnologicznej, historycznej czy socjologicznej. Nie pojawiła się jednak dotychczas praca, w której znalazłaby się próba zarejestrowania bieżących trendów, konfrontacji znajomości symboliki i zwyczajów, interpretacji ich postrzegania. Fakt ten stał się asumptem do podjęcia próby wyrażenia w obszarze wizualnym, dostrzeżonych zależności.

We wrześniu 2017 podczas narodowego czytania dramatu Wyspiańskiego zrodziła się myśl, by potraktować wesele (i ślub) jako szerokie spektrum rozmaitych praktyk, kompilacji symboli i wizualnego spektaklu o potencjale na twórczą interpretację. Dużą rolę w pojmowaniu przez autorkę tematyki ślubnej odegrały dwa dzieła. Pierwsze z nich, to *Podróż sentymentalna* Nobuyoshi Arakiego, książka zawierająca serię zdjęć wykonanych podczas podróży poślubnej autora z żoną, Yōko Arak. Album z wielkim ładunkiem emocjonalnym, tak bardzo wpisujący się w postrzeganie zaślubin jako aktu relacji między dwojgiem ludzi, a samo fotografowanie jako gest symboliczny uzupełniający cały wizualny kontekst. Drugim, znaczącym dziełem była *Panna młoda rozebrana przez swoich zalotników, jednak* (znana też jako *Wielka szyba*, 1915-1923) Marcela Duchampa. Figuratywne dzieło przedstawia dwa światy: damski i męski, które łączą się i uzupełniają nawzajem, choć są zupełnie różne. W 1921 roku *Wielka szyba* popękła. Duchamp uznał, że dzięki temu, dokonano się niematerialne połączenie pomiędzy kobietą i mężczyzną, eteryczna więź między nimi.

Fotografia jest ogólnie pojmowana jako dowód na to, co zostało sfotografowane. Celem pracy jest refleksja na temat postrzegania współczesnych zwyczajów ślubnych i okołoslubnych, ale także studium tychże obrazów i stosunku do tego, w jaki sposób interpretowane są obecnie. Praca ma na celu porządkowanie obserwowanego świata, gdzie fotograf występuje zarówno w roli badacza, obserwatora jak i korzysta z własnych środków wyrazu w kierunku głębszej refleksji nad obrazem symbolicznej rzeczywistości i uwikłanego w nią człowieka.

Szczególną cechą niniejszej pracy jest wizualne wyrażanie myśli dotyczącej współczesnej interpretacji symboliki ślubnej w możliwościach analizy fotografii jako medium, jej zdolności konceptualnego mierzenia się z obrazem rzeczywistości, autorefleksji oraz potrzebą intelektualno-badawczego rozwijania problematyki twórczości.

Fotografia zajmuje istotne miejsce w sztuce współczesnej. Nie tylko jako obraz, zredukowany do płaskiego kadru zapisu rzeczywistości, ale również jako język wypowiedzi artystycznej. Fotografia od samego początku jej istnienia jest penetracją zagadnień ludzkiej widzialności dzięki światłu, które zapisuje istnienia świata w jego różnych aspektach. Obecnie świat zdominowany jest przez fotografię cyfrową. Fotografia tego typu jest połączeniem kilku tradycji, w tym estetyki i sposobu obrazowania fotografii analogowej z tradycją twórczości graficznej, łącznie z montażem, zastosowanym do wyrażania świata ponowoczesnego. Fotografia nigdy nie straci aktualności, a odpowiedź wobec jej misji będzie się dynamicznie zmieniać. Dzieła wizualne istnieją z ducha, imaginacji, koncepcyjnej idei artysty. Dzieło nawiązuje dialog z realnym światem, zadaje pytanie odnoszące się do doświadczeń i wrażeń z otaczającej przestrzeni. Dzieło fotograficzne czyni to dwa razy. Na początku jako medium utożsamiane z autentycznym odwzorowaniem rzeczywistości, a następnie w momencie porównania obrazu rzeczywistego z zapośredniczonym.

Fotografia zakłada *a priori* istnienie tajemnicy dotyczącej bytu człowieka. Fotografia estetycznie poszukuje intrygujących przejawów w codzienności i rzeczywistości.

Do głównych założeń projektowych niniejszej rozprawy należy usystematyzowanie symboliki ślubnej obserwowanych zmian w kulturze współczesnej, prezentacja rytuałów ślubnych i weselnych w oparciu o zgromadzone dane.

Podstawowym celem przeprowadzenia projektu artystyczno-badawczego jest znalezienie odpowiedzi na pytanie: czym jest wyobrażenie ślubu wobec rzeczywistości, z którą zdaje się zainteresowanym zmierzyć.

W związku z podejmowanym tematem zostało zrealizowanych 30 reportaży ślubnych na terenie województwa śląskiego i opolskiego. Do podjętych prac artystycznych zostały wykonane fotografie, stanowiące komentarz do podejmowanych wątków.

W celu przedstawienia zmian w procesie doboru i zawarcia małżeństwa, zostały wykorzystane opracowania z zakresu socjologii, etnografii, historii społecznej, antropologii kultury oraz własne badania terenowe. Wybrane elementy tradycyjnego

rytuału ślubnego zostały omówione w konfrontacji z obserwowanymi ślubami współcześnie.

Przeprowadzono analizę postrzeganie tematyki ślubnej wśród osób zaangażowanych w przygotowania i wykonanie elementów związanych z ceremonią ślubną i weselną. W obszarze artystycznym przedstawiono zestaw prac ilustrujących własny stosunek do omówionych pojęć i symboli, związanych z nimi emocjami, myślami i działaniem twórczym.

Każda z fotografii w prezentowanym projekcie zadaje inne pytanie i pozostawia refleksje nad własną interpretacją znanych symboli. Symboliczność dzieł rodzi się w ścisłym związku tego, co zmysłowe z tym, co pozazmysłowe, z wzajemnego uwarunkowania wizualności i idei.

Fotografia, za pomocą której się wypowiada autorka, staje się zarówno metaforą nowoczesnego świata, jak i jej miejsca w nim. Relację pomiędzy obrazem – reprezentacją rzeczywistości, a środkiem jej przekazywania analizował Hans Belting, którego słowa towarzyszyły podczas własnych rozważań nad tytułowymi zagadnieniami: „Tajemnica obrazu polega na tym, że w sposób nierozzerwalny splatają się w nim obecność i nieobecność. (...) Obraz dopiero wtedy staje się obrazem, gdy jest ożywiany przez widza”. (H. Belting, 2007, *Antropologia obrazu...*, s.39).

Rozprawę doktorską rozpoczyna rozdział poświęcony zagadnieniom teoretycznym, wprowadzenie do świata symboli, wyjaśnienie pojęć oraz refleksja nad znaczeniem i wagą symboli we współczesnym świecie.

W pierwszym rozdziale pod tytułem: *W świecie symboli*, zostaje usystematyzowana terminologia stosowana w kontekście podejmowanej problematyki. Zostają przywołane różne definicje i wskazania dotyczące poszczególnych zwrotów, wraz z zasygnalizowaniem właściwych dla celów niniejszej pracy. Przywołane zostaną takie terminy jak: znak, symbol, obrzęd i zwyczaj.

W rozdziale drugim zaprezentowane zostały założenia metodologiczne – cel i zakres podjętych badań. Analizie zostały poddane wyniki przeprowadzonych badań terenowych. Zwraca się również uwagę na pojęcie ślubu, porównując go do spektaklu, z określonymi rolami człowieka w myśl Goffmanowskiego *teatru życia codziennego*.

Rozważania w rozdziale trzecim na temat *najpiękniejszego dnia w życiu* (wg ankietowanych najczęściej pojawiające się określenie na temat ślubu), które nawiązuje do dzieła, będą stanowić efekt przeprowadzonych badań, rozmyślań i własnych obserwacji na temat symboliki zaślubin.

Część teoretyczna, wprowadzająca do tytułowej problematyki będzie poświęcona analizie formy i treści przekazów rytualnych w relacji do zgromadzonej literatury, przywołanych obrazów oraz innych aspektów sztuki ludowej, dokumentalnej, a w szczególności artystycznej. Część teoretyczna obejmie również wyniki przeprowadzonych badań, które stanowią fundament formalny dla rozważań artystycznych.

Zrealizowano krótkie filmy – videoarty, mające na celu rozszerzenie perspektywy ujęcia tematyki operowania symbolem.

Część artystyczna prezentuje temat w konwencji fotografii subiektywnej. Stanowi odpowiedź na współczesny kontekst prezentowanych wartości dla zmieniającej się rzeczywistości i symboliki tradycji ślubnych.

Realizacja doktoratu daje możliwość zgromadzenia dokumentacji zaistniałych zmian.

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie płynnej granicy między zmieniającymi się trendami, by pokazać, iż wesele jest kulminacją dzisiejszego postrzegania tradycji.

*

W społeczeństwie ponowoczesnym, które charakteryzuje tymczasowość, ryzyko, nadmiar i powierzchowność relacji intymnych, niepewność oraz płynność zasad, bliski związek formalizują dziś osoby, które traktują ten akt jako rodzaj adaptacji do tej rzeczywistości. Małżeństwo zawierają ci, którzy definiują je jako stabilizację, jakkolwiek nie dostrzegają aktu ślubu jako przedśionka tradycyjnego podziału ról rodzinnych, utraty autonomii i zmiany dotychczasowego stylu życia. Niemniej, ślub nadal dla wielu młodych ludzi jest „naturalną kolejną rzeczą”, życiowym projektem, który został im wpojony w trakcie socjalizacji. Zwłaszcza przez kobiety, małżeństwo jest postrzegane jako akces do społecznej normalności, podwyższenie statutu społecznego. Małżeństwo nadal pozostaje rodzajem szczególnej „certyfikacji”. Współczesne trajektorie związkowe i praktyki obyczajowe w sferze ślubnej nie tylko odsłaniają aspiracje młodych ludzi czy odzwierciedlają ich styl życia, ale przede wszystkim, unaoczniają procesy charakterystyczne dla społeczeństwa ponowoczesnego. Małgorzata Jacyno (Jacyno 2007: s. 23) podkreśla, że „w warunkach urefleksyjnienia, poczucie podmiotowości jednostek

realizuje się w wolności rozumianej jako wybieranie", w przeciwieństwie do doświadczenia „bycia skazanym". Nie można zatem wykluczyć, że próba *odrutynizowania* ślubu i wesela (skoro, nie udało się *odrutynizować* samej ścieżki biografii, która może być postrzegana przez widzów jako konwencjonalna), zapewnia ludziom młodym poczucie doświadczenia własnej podmiotowości. Jak pisze M. Jacyno, „sprawczość autentyczność, poczucie godności i wolności - główne wartości kultury indywidualizmu - urzeczywistniają się właśnie w możliwości dokonywania wyborów czy też w możliwości takiej interpretacji doświadczenia biograficznego, która pozwala je doświadczać jako efekt dokonywania wyborów. Warto także zwrócić uwagę, że współczesna akceptacja rytuału ślubnego, wyrażająca się poprzez branie w nim aktywnego udziału a nawet indywidualne „konstruowanie" jego pewnych elementów w celu jego spersonalizowania ma służyć realizacji marzeń o bajkowym, magicznym świecie o legendzie z królewną i królewiczem w roli głównej, o niepowtarzalności i niezwykłości wydarzenia.

Z perspektywy obszaru relacji pomiędzy fotografią a materialnością, a więc zamianą tego, co żywe w nieruchome wizerunki jako procesu, ma ambiwalentne rezultaty, wśród których wyróżnić można: unieśmiertelnienie tego, co sfotografowane, które staje się jednoczesnym przypomnieniem, że to, co w ten sposób zostało utrwalone, już nie istnieje oraz dzięki zdjęciom, zatrzymujemy czas, zamrażamy to, co ulotne, chronimy przed przemijaniem, ale również przypominamy o przemijaniu, nietrwałości istnienia, portretujemy to, czego już nie ma [Drozdowski, Krajewski, 2009: s. 178]. Podstawową trudnością podczas doświadczenia obrazu jest decyzja o tym, co widzimy: przedmiot materialny, a więc dwuwymiarową płaszczyznę pokrytą treścią (wizerunkami, pejzażami, wnętrzami itd.), jak określił to John Berger – „widok, który został utrwalony za pomocą aparatu i traktowany jako komunikat, czy też samą rzeczywistość, która nie tylko została przedstawiona, ile powielona przez techniczne urządzenie [Berger, *Sposoby widzenia*, 2009].

Traktowanie fotografii jako powielenie rzeczywistości rodzi kolejne ambiwalencje. Dzięki kopii widzimy rzeczywistość detaliczną, aczkolwiek odmienioną: prostokątną, płaską, nieruchomą, wykadrowaną, pomniejszoną, oddzieloną od większej całości ramą. Ponadto, fotografie jako kopie rzeczywistości, dostarczają zgoła nowych doświadczeń przestrzeni, ponieważ równocześnie sprawiają wrażenie, że przedmiot jest i blisko, i daleko. Obrazy nakładają na widza silne zobowiązania moralne, czynią z widza świadka przedstawionych w nich zdarzeń, ale jednocześnie zwalniają z tej funkcji, pozostawiając w strefie widza.

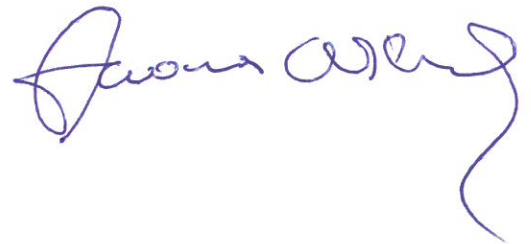
Zdjęcie jest przede wszystkim komunikatem, intencjonalnie stworzonym obiektem, którego celem jest przenoszenie znaczeń. Fotografiją można traktować jako ślad tego, co zostało za ich pomocą przedstawione, ale jednocześnie zostawiając w świadomości fakt, że ślady te stworzone zostały, aby czegoś dowieść. Zdjęcia odgrywają rolę dokumentacji, przekazu informacji, zapisu emocji, stają się również możliwością swobodnej kreacji rzeczywistości na obrazach. I właśnie ten ostatni element wydaje się najciekawszy, czyli to, w jaki sposób możliwe jest wyreżyserowanie wspomnień na fotografiach. Fotografia, za pomocą której się wypowiada autorka, staje się zarówno metaforą nowoczesnego świata, jak i jej miejsca w nim. Dominującą cechą w prezentowanych fotografiach jest prostota środków w monochromatycznie skomponowanych obrazach, dających możliwość mnogości interpretacji. Odczytywanie obrazów na wielu warstwach, to cecha wspólna z ujętymi w niniejszej pracy symbolami.

„Obrzędy weselne dzielą los kultury współczesnej. Nie są jednak jedynie skamienieliną pełną magicznych i sakralnych sensów, lecz jej integralnym, funkcjonalnym elementem sankcjonującym przełom w życiu jednostek i rodzin. Zmiany w kulturze, w tym także organizacji życia rodzinnego, muszą znajdować bezpośrednie przełożenie na formy świętowania” [Łeńska-Bąk, 1999: s. 39]. Symbole i obrzędy ślubne wraz z pierwotnymi interpretacjami wyizolowane ze swojego rodzimego systemu, pozostając w świadomości współczesnego człowieka, wchodząc w nowe relacje w odmiennej sytuacji kulturowej. Zmiana religijnej mentalności wiąże się z zanikaniem dotychczasowych symboli lub przeobrażeniem ich znaczenia, sensów motywowanych znalezieniem się w zrjonalizowanej kulturze. Samoświadomość kierowana bodźcami kultury tradycyjnej oraz obrazami idealnej ceremonii w postrzeganiu młodych par, pozostawia wiele przestrzeni dla zaimplementowania autentycznych wartości, dla których dokonuje się samego aktu małżeństwa. W fotografiach została ujęta pusta przestrzeń, która z czasem wypełnia się nostalgicznymi wspomnieniami po najpiękniejszych chwilach w życiu, które dla każdego są innymi momentami. A w fotografii przecież, to decydujący moment jest najistotniejszy. Istotne miejsce ma tu symboliczny kod, wyrażony w czerni i bieli. Takie zestawienie za każdym razem jest przypomnieniem obecności pierwiastka damskiego i męskiego, sfery sacrum i profanum. Przygotowane fotografie stają się nieprzewidywalnymi obiektami, zyskując kolejny – symboliczno-magiczny wymiar, który nadawany jest w zmiennej kolejności odtwarzania, jako swoista konsekwencja

analizowanego uprzednio tematu symboliki, egzystencji, czasu, ulotności i trwania zarówno człowieka jak i obrazów (obiektów).

Zebrany i zaprezentowany materiał, zarówno o charakterze teoretycznym, jak i empirycznym, nie wyczerpuje problematyki przebiegu ceremonii zaślubin w skali całej Europy i świata, ani nie pretenduje do ilościowego opisu kierunku przemian kulturowych, ale wyraźnie sygnalizuje takie zmiany w kontekście zmian priorytetów i hierarchii wartości wśród osób, które deklarują chęć sformalizowania związku. Niniejsza praca poprzez ukazanie przeszłych i obecnych praktyk jest w swej istocie głosem w dyskusji o sile i trwałości reguł społecznych, będących odzwierciedleniem porządku zbiorowego i znaczenia symboli w życiu człowieka. Dalsze badania naukowe tej problematyki mogłyby objąć konfrontowanie doświadczeń par z różnych krajów, sposobów postrzegania i waloryzowania ceremonii i rytuałów przejścia w skali międzynarodowej.

Katowice, 2021 r.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Anna Wójcik', written in a cursive style.